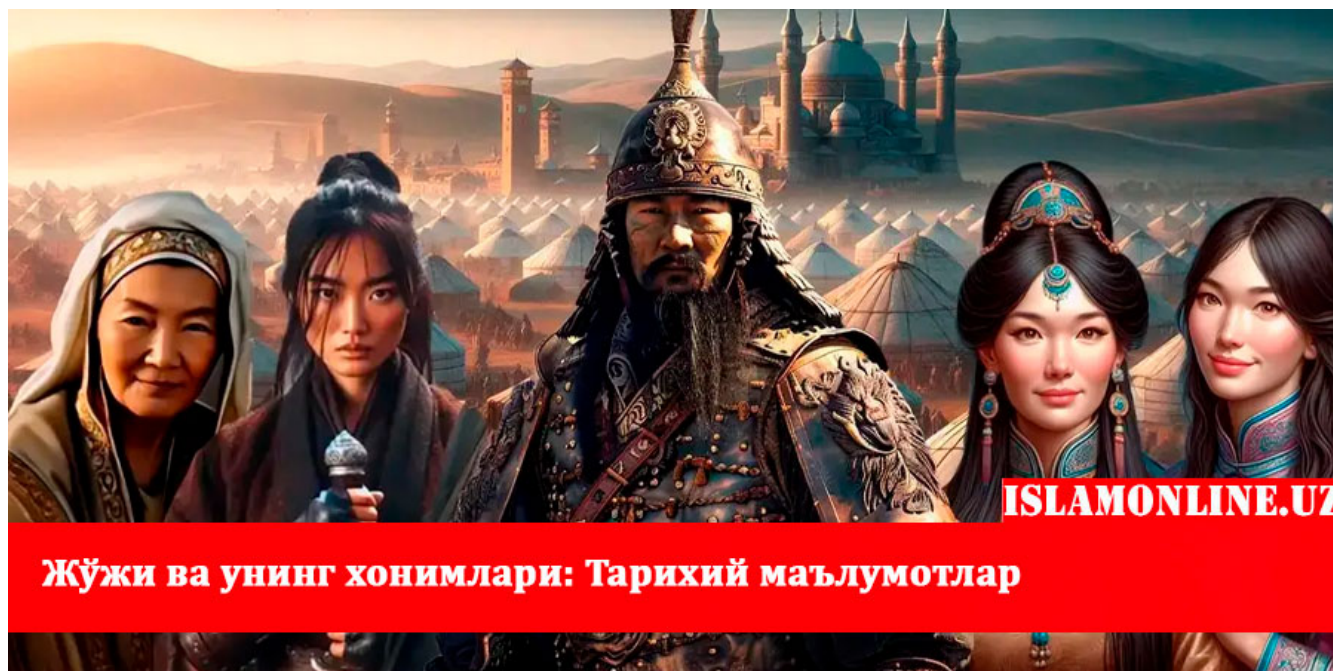




Жўжихон улкан худудда хукмронлик килиб, хонлар сулоласига, жумладан, Козок хонлиги хукмдорларига асос солган. Бирок, унинг шахсий ҳаёти ҳақида жуда кам маълумот мавжуд. Мисол учун, унинг хотини унга қандай танланган ва унинг сеvimли хотини ким эди? Бу ҳақда бизга “Жўжи улуси” илмий-тадқиқот институти директори, фан номзоди Жаксилик Сабитов маълум қилди.

— Жўжининг шахсий ҳаёти ҳақида нималар маълум?

— Жўжининг шахсий ҳаёти ҳақида гап кетганда, у жуда кам ўрганилганини айтиш керак. Жўжи ҳақида китоблар мавжуд бўлса-да, унинг оиласи, фарзандлари, рафикалари ҳақида кенг қўламли мақолалар мутлақо йўқ. Маълумки, Жўжининг Улус эгаси деган рутбаси бўлган.

Жўжининг оиласи ҳақида гапирадиган бўлсак, унинг кўп фарзандли бўлганлигини таъкидлаш лозим. Манбаларда унинг қаида 40 нафар ўғли борлиги айтилади. Биз эса унинг 20 га яқин ўғилларининг исмларини биламиз.

Хотинлари ва қанизакларига келсак, ундан фарзанд кўрган, асосан ўғил туккан 9 та хотини ва қанизакларининг исмлари маълум.

— Улардан қайси бирини Жўжининг бош хотини деб ҳисоблаш мумкин?

— Агар унинг энг муҳим ва асосий хотинлари ҳақида гапирадиган бўлсак, улардан

тўрттасини ажратиб кўрсатишимиз мумкин. Биринчи хотини Керейит кабиласидан эди. Ёзувларнинг бирида Нектутмиш (Нектумиш), бошқасида эса Бектутмиш деб аталади. Иккинчи имло бироз тўғри кўринади. У энг нуфузли аёллардан бири эди. Буни сулолавий никоҳ деб аташ тўғри бўларди. Ахир у керейитлар ҳукмдори Ван Хоннинг жияни эди.

Бундан ташқари, Жўжининг кўнгирот уругидан икки хотини бўлган. Улардан бири Сартак деб аталади. У Жўжининг тўнгич ўғли Ўрда-Ёежининг онаси.

Унинг иккинчи хотини кўнгирот уругидан Ботунинг онаси Уки-хоним эди. Уки-хоним Жўжининг онаси Бўрте-хонимнинг қариндоши.

Жочининг энг муҳим хотинларидан бири Хон-Султон (Султон-Хотин) эди. Хон-Султон жуда машҳур шахс, у Муҳаммад Хоразмшоҳнинг кизи ва Туркон хотиннинг набираси. Унда ўғуз ҳукмдорлари ва кипчок хонларининг қони бор. Аниқроғи, отаси томондан Хоразм ҳукмдорлари, ўғуз хонлари авлоди, бувиси томондан эса кипчок хонлари авлоди. Бундан ташқари, у Ғарбий қорахонийлар ҳоконлигининг сўнги ҳукмдори Усмонхоннинг (1201-1212) хотини эди. 1210 йилда у Хон Султонга уйланади. Усмонхон кўзғолони бостирилгач, хон Муҳаммад Хоразмшоҳ буйруғи билан қатл этилган. Жўжи Хоразмшоҳ ерларини босиб олгач, Хон-Султон асирга олинади ва кейинчалик ҳукмдорнинг хотини бўлади. Уларнинг ўртасида ҳақиқий севги бўлганга ўхшайди. Чунки Хон Султон Жўжига уч ўғил туғиб беради. Ҳукмдор бошқа хотинларидан бир, баъзан эса иккита ўғилли бўлган.

Керейит уругидан чиққан Бектутмишнинг авлодлари йўқ. Сартакдан факат Ўрда-Ёежен. Уки-хоним факат Ботуни туғди (баъзи кўлёмаларда у Ботудан ташқари Муҳаммадни ҳам туққан).

Айтиш жоизки, Хон-Султон Жўжидан уч ўғил: Берке, Беркешар, Бўрани туққан. Берке Жўжи улуси ҳукмдорларидан бири бўлди. У оғир даврда ҳокимият тепасига келиб, Жўжи улусининг Мўғуллар империясидан мустақиллигини сақлаб қолишга муваффақ бўлди. Берке вафотидан кейин Беркешар Олтин Ўрда хони Ботунинг набираси Менгу-Темирхонга хизмат қилди. У Жўжи улусининг шарқий чегарасига масъул бўлган, 50 минг кишилиқ кўшинга қўмондонлик қилган ва чап қанотнинг ҳарбий қўмондони бўлган. Беркешар хон номидан 1269 йилда Талас қурултойида қатнашади. Бўра ҳақида маълумотлар оз.

— Жўжининг шахсияти ҳақида нима дея оласиз?

— Унинг ҳаёти ва шахсияти ҳақида гапирадиган бўлсак, Жўжи Чингизхондан кўра тинчликсевар инсон бўлганини таъкидлаш жоиз. Унинг асосий севимли машғулотини ов эди ва у сайёдчилик қилишни яхши кўрарди. Бу йил 800 йиллиги нишонланган машҳур “Оксик қулон” қуёи ҳам шундан қалолат беради. Қуй Жўжи вафотидан кейин, тахминан 800 йил аввал, 1225 йилда ёзилган.

Инсоннинг бош мақсади — ўзи кўрган адолатсизлик учун қасос олиш, деб ҳисоблаган Чингизхондан Жўжи жуда қатта фарқ қилади. Жўжи ва Чингизхон ўртасидаги туб

зиддият ҳам шундан келиб чиққан десак муболага бўлмайди. Чингизхон Жўжига Гарбни босиб олишни топширди. Жўжи эса аслида бу мамлакатни забт этишга интилмаган.

Шу билан бирга, Жўжи меҳрибон бўлган. Масалан, Чингизхон барча меркитларни жазолашни зарур деб билса, Жўжи бир меркит камончининг ҳаётини саклаб қолишга ҳаракат қилади. У Чингизхонга унинг зўр камончи ва жасур жангчи эканлигини айтиб, уни катл қилмасликни илтимос қилади. Бироқ Чингизхон унинг гапига кулок солмади ва меркитни ўлдиришни буюрди.

Колаверса, улар босиб олган халқларга муносабатида ҳам фарқ бор. Айрим манбаларда Жўжининг Дашти Кипчокнинг маҳаллий аҳолисига ижобий муносабатда бўлиб, отасининг душманларига нисбатан ҳаддан ташқари шафқатсизлик қилишини ёқтирмагани айтилади. Шунингдек, улар умрининг охирида қандайдир зиддиятли муносабатда бўлган бўлишлари мумкин. Жўжи Дашти Кипчокка қўчганидан сўнг у қурултойларга қатнашишни тўхтатди. Шу боис, Жўжи ўз қариндошларидан бири қўлидан зўравонлик билан ҳалок бўлган деган версия ҳам мавжуд.

— Жўжининг яна қайси ўғлини тилга олиш мумкин?

— Жўжи ўғиллари орасида Козок хонлигининг аждоди Тўқа-Темирни алоҳида ажратиб қўрсатиш мумкин. У Қримни бошқариб, Улағши вафотидан кейин ва Берке ҳокимият тепасига қелгунига қадар ўз тангаларини зарб қилдирган.

Тўқа-Темирдан кейин Қримни Урон-Темир бошқарган, у ҳам козок хонларининг аждоди ҳисобланган. Кейинчалик улар Вольга яқинида, кейин эса Еттисуда жойлашдилар. Тўқа-Темирнинг авлоди Ўрисхон Еттисув хони бўлди. У Жонибек ва Керейнинг бобоқалони эди.

— Жўжи 1225 йилда вафот этганини айтиб ўтгансиз. Тарих дарсликларида Жўжи 1227 йилда вафот этгани қайд этилган. Нима ўзгарди?

— Дарҳақиқат, авваллари Жўжи 1227 йилда вафот этган деб тахмин қилинган. Ҳозирги вақтда тарихчилар янги маълумотларни таҳлил қилиб, у 1225 йилда вафот этган деган ҳулосага қелишмоқда. Асл манбаларда аниқ сана ҳам қайд этилган. Шунинг учун 1227 йил санаси биров нотўғри.

— Қўчманчилар җамиятида аёллар қандай мақомга эга эди? Ота-боболаримиз уларга қандай вазифани юклаганлар?

— Аслида қўчманчилар җамиятида аёлларнинг маънавий ҳаётида юқори эди. У одамлар одатда ўйлаганча қарчаган, ҳарамда ўтирган шарқона аёл эмас эди. Бундай бўлмади. Аёл эрининг шериги ва ёрдамчиси бўлиб, у ҳам раҳбарлик қилиши мумкин эди.

Эслатиб ўтамиз, яқинда Шакен Айманов номидаги “Қазақфильм” киностудияси павильонларида «The Golden Empire» номи остида халқаро тарихий сериал суратга олини бошлади.

Туркия кинокомпанияси Жўжихон хакидаги сериални факат Козогистонда суратга олиши маълум килинди.

Айтиш жоизки, Туркистон мусикали драма театри репертуаридаги “Бўрте” спектакли жамоатчилик орасида катта талабга эга. Асарда Чингизхон ва Бўртенинг болаликдаги танишуви, турмуш куришлари, ўша даврдаги буюк тарихий воқеалар тасвирланган. Жўжи роли икки-уч жойда намоён бўлади. Бирок, спектакль давомида Бўртенинг биринчи ўгли хакида доимий равишда маълумот берилади.

[Манба](#)